

Š. Ukić*

Fakultet kemijskog inženjerstva i tehnologije
Sveučilišta u Zagrebu
Marulićev trg 19, 10 000 Zagreb

(Is)korak prema reformi sustava vrednovanja istraživačkog rada u EU-u

Brz tehnološki razvoj karakteristika je modernog društva. Stoga ne čudi porast ulaganja u istraživačke projekte te porast broja istraživača na globalnoj razini. Primjerice, smatra se da je u razdoblju od 2007. do 2015. broj istraživača na globalnoj razini porastao za čak 20 %. Europa, kao jedno od gospodarski najrazvijenijih područja svijeta, zapošljava najveći dio istraživačke populacije: pretpostavka je oko 22 %.¹

Današnja znanost na globalnoj razini u procesu je tranzicije iz relativno zatvorenog sustava, fokusiranog na istraživanja u okviru pojedinih disciplina, u znatno otvoreniji i multidisciplinarni sustav kroz koji stečeno znanje postaje izravno dostupno svim zainteresiranim dionicima društva.²

Na području Europske unije već dulje se vrijeme intenzivno potiče istraživačka mobilnost i multidisciplinarnost. Kao potpora tim nastojanjima, kontinuirano se promovira ideja *otvorene znanosti* (engl. *Open Science*).¹ Otvorena znanost relativno je širok pojam, koji podrazumijeva znanstvenu suradnju, potpunu transparentnost istraživanja i pristupačnost ostvarenim rezultatima. Samim time, otvorena znanost omogućava kvalitetniju diseminaciju i transfer znanja te veću pouzdanost u rezultate istraživanja. Mnogi istraživači diljem Europe prakticiraju u određenoj mjeri otvorenu znanost; primjerice, kroz objavljivanje znanstveno-istraživačkih članaka u otvorenom pristupu (engl. *open access mode*), dopuštajući pristup svojim eksperimentalnim podacima (engl. *open data mode*) ili kroz otvoreni recenzijski postupak (engl. *open peer review*), gdje su imena autora poznata recenzentima i obrnuto.

Istraživači tijekom svoje karijere nastoje napredovati, a za napredovanje potrebno je vrednovanje njihova istraživačkog rada. Sadašnji način vrednovanja koristi se bibliografskim parametrima kao glavnim pokazateljima istraživačke izvrsnosti. Međutim, zbog takvog sustava vrednovanja, istraživači nastoje svoje eksperimentalne podatke iskoristiti što iscrpnije. Stoga ih ne žele prerano objaviti strahujući da bi ih netko mogao preduhitriti u realizaciji daljnjeg istraživanja. Također, istraživači koji bi htjeli iz industrije prijeći na sveučilište mogu biti zaklinuti u vrednovanju svojeg rada jer se tijekom karijere u industrijskom sektoru nisu mogli, ili nisu imali potrebe, pretjerano fokusirati na objavljivanje znanstveno-istraživačkih publikacija. Time se koči mobilnost istraživača i prijenos stečenih znanja. Dakle, vidljivo je da postojeći sustav vrednovanja istraživačkog rada ne obuhvaća i ne nagrađuje prakticiranje otvorene znanosti.¹

Čini se potrebnim istaknuti da osim uobičajenih bibliografskih pokazatelja, kao što su broj publikacija u uglednim časopisima i njihova citiranost, današnje doba sveprisutnog interneta nudi i brojne nove pokazatelje koje ne bi trebalo zanemariti. Osim znanstveno-istraživačkih članaka, danas su sveopćoj javnosti sve dostupniji i drugi izvori poput tehničkih izvješća i raznih studija, pa čak i objave putem društvenih medija (forumi, blogovi, Facebook...). Zbog svoje dostupnosti ti izvori znatno su bliži ideji otvorene znanosti. Osmišljavanjem koncepta kojim bi se mjerio utjecaj spomenutih izvora na društvo bavi se altmetrika; izraz altmetrika izvedenica je termina *alternativna metrika* (engl. *alternative metrics*). Primjeri parametara koji bi se pri tome mogli primjenjivati su brojnost preuzimanja dokumenta s interneta, broj objava i komentara na objave, broj sljedbenika itd.²

Još je nešto bitno istaknuti kad govorimo o sustavu vrednovanja zasnovanom na bibliografskim pokazateljima. Primjena bibliografskih pokazatelja rezultira konkretnim brojkama koje je relativno jednostavno usporediti. Međutim, takvo vrednovanje često preferira kvantitetu nad kvalitetom. Nadalje, u europskim znanstvenim krugovima sve više dominira stav da su zasluge i postignuća istraživača rezultat kompleksnog seta varijabli koje je teško svesti na egzaktan brojku. Boljim se pristupom čini sagledati njegov doprinos iz različitih kutova (vrednovanje kroz više kriterija) čime bi se dobila realnija slika.

Sve navedeno može se primijeniti i na istraživačke projekte; naime, ulaganje novaca u istraživačke projekte također iziskuje vrednovanje kvalitete projekata i istraživačke grupe.

Navedene činjenice postupno su dovele do toga da se reforma sustava vrednovanja istraživačkog rada na području EU-a sve više smatra prioritetom. Europska komisija objavila je 26. studenoga 2021. izvješće koje bi trebalo biti korak prema konačnoj reformi.³ Međutim, treba biti realan i kazati kako će ta reforma zahtijevati sustavne, a nerijetko i kulturne promjene, što se kroz povijest pokazalo vrlo složenim i sporo provedivim procesom. Svjesna toga, Europska komisija se u razdoblju od ožujka do studenoga 2021. konzultirala ne samo s europskim već i međunarodnim dionicima o tome kako olakšati i ubrzati reformu te učiniti da se vrednovanje provodi na temelju prikladnijih kriterija. Konzultacije su identificirale ciljeve reformiranog sustava te rezultirale obrisima reforme. Cilj je poticanje kvalitativne prosudbe podržane odgovornijom uporabom kvantitativnih pokazatelja, odnosno da se istraživački rad više vrednuje po stvarnom učinku i zaslugama, a manje po broju publikacija i kvaliteti časopisa u kojima su publicirane. Način na koji se sustav reformira trebao bi biti prikladan za sve projekte: od procjene projekata i institucija, do procjene istraživača i istraživačkih grupa. Reformirani sustav trebao bi biti fleksibilan da bi se prilagodio raznim državama, disciplinama, istraživačkim kulturama i razinama istraživačke zrelosti, specifičnim misijama institucija i karijernim putovima. Jasno je da bi reforma uključivala i vrednovanje prakticiranja otvorene znanosti, čime bi se stekli preduvjeti da ova ideja zaživi u potpunosti.

Literatura

1. European Commission, Evaluation of Research Careers fully acknowledging Open Science Practices, KI-01-17-729-EN-N, doi: <https://doi.org/10.2777/75255>.
2. European Commission, Next-generation metrics: Responsible metrics and evaluation for open science, KI-01-17-130-EN-N, doi: <https://doi.org/10.2777/337729>.
3. European Commission, Towards a reform of the research assessment system, KI-09-21-484-EN-N, doi: <https://doi.org/10.2777/707440>.

* Izv. prof. dr. sc. Šime Ukić
e-pošta: sukic@fkit.hr